UZLUKSIZ TA’LIM TIZIMIDA ÖQUV-TARBIYA JARAYONINI TAKOMILLAŞTIRIŞDA PEDAGOGIK DIAGNOSTIKANING IMKONIYATLARI

Uralova Gulbahor Öktamovna

Nizomiy Ganjaviy nomidagi ÖzMPU Boşlanğiç ta’lim pedagogikasi kafedrasi dotsenti, PhD

Jörayeva Nargiza Xusan qizi

Nizomiy Ganjaviy nomidagi ÖzMPU “Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boşlanğiç ta’lim)” 2-bosqiç magistranti

Annotatsiya: Maqolada uzluksiz ta’lim tizimida öquv-tarbiya jarayonini takomillaştirişda pedagogik diagnostikaning örni va imkoniyatlari tahlil qilinadi. Pedagogik diagnostikaning mazmuni, asosiy vazifalari va ta’lim jarayonidagi bosqiçlari yoritiladi. Ta’lim oluvçilarning bilim, könikma, malaka va şaxsiy rivojlanişini muntazam örganiş, natijalarni tahlil qiliş hamda şu asosda pedagogik qarorlar qabul qilişning ahamiyati asoslanadi. Şuningdek, diagnostika natijalaridan ta’lim mazmunini moslaştiriş, individual yondaşuvni kuçaytiriş, tarbiyaviy işlarni rejalaştiriş va ta’lim sifatini oşirişda foydalaniş yöllari körsatib beriladi.

Kalit sözlar: uzluksiz ta’lim, pedagogik diagnostika, öquv-tarbiya jarayoni, ta’lim sifati, monitoring, individual yondaşuv, pedagogik baholaş.

Аннотация: В статье рассматриваются роль и возможности педагогической диагностики в совершенствовании учебно-воспитательного процесса в системе непрерывного образования. Раскрываются содержание, основные задачи и этапы педагогической диагностики. Обосновывается значение систематического изучения знаний, умений, навыков и личностного развития обучающихся, анализа полученных результатов и принятия на этой основе педагогических решений. Также рассматриваются способы использования диагностических данных для адаптации содержания обучения, усиления индивидуального подхода, планирования воспитательной работы и повышения качества образования.

Ключевые слова: непрерывное образование, педагогическая диагностика, учебно-воспитательный процесс, качество образования, мониторинг, индивидуальный подход, педагогическое оценивание.

Abstract: This article examines the role and potential of pedagogical diagnostics in improving the teaching and educational process within the system of lifelong education. It discusses the concept, main tasks, and stages of pedagogical diagnostics. The article explains the importance of systematically assessing learners’ knowledge, skills, abilities, and personal development, analysing the results, and using them to make informed pedagogical decisions. It also outlines how diagnostic findings can be used to adapt curriculum content, strengthen individualised learning, plan educational activities, and improve the quality of education.

Keywords: lifelong education, pedagogical diagnostics, teaching and educational process, quality of education, monitoring, individualised approach, pedagogical assessment.

Kiriş

Uzluksiz ta’lim insonning butun hayoti davomida bilim olişi, kasbiy va şaxsiy salohiyatini rivojlantirib borişini ta’minlaydigan yaxlit tizimdir. Mazkur tizim maktabgaça ta’limdan boşlab umumiy örta, professional va oliy ta’limgaça bölgan bosqiçlarni, şuningdek, ta’limning boşqa şakllarini qamrab oladi. Har bir bosqiçning samaradorligi öquv-tarbiya jarayonining maqsadli taşkil etilişi, ta’lim oluvçilarning ehtiyojlari va imkoniyatlari hisobga olinişi bilan belgilanadi. Bugungi ta’lim amaliyotida natijani faqat yakuniy baho bilan ölçaş yetarli emas. Ta’lim oluvçining rivojlaniş sur’ati, özlaştirişidagi qiyinçiliklar, qiziqişlari va individual xususiyatlarini muntazam örganiş zarur. Bunday yondaşuv pedagogga ta’lim jarayonini öz vaqtida moslaştiriş, zarur yordam körsatiş va tarbiyaviy işlarni aniq ehtiyojlarga muvofiq rejalaştiriş imkonini beradi. Şu jihatdan pedagogik diagnostika öquv-tarbiya jarayonini takomillaştirişning muhim vositasi hisoblanadi. Pedagogik diagnostika ta’lim oluvçining bilimini tekşiriş bilangina çeklanmaydi. U ta’lim jarayonining maqsadlari, mazmuni, metodlari va natijalari örtasidagi muvofiqlikni tahlil qilişni ham nazarda tutadi. Demak, diagnostika natijalari nafaqat öquvçi

yoki talabaning özlaştiriş darajasi, balki pedagogik faoliyatning samaradorligi haqida ham ma’lumot beradi.

Maqolaning maqsadi — uzluksiz ta’lim tizimida pedagogik diagnostikaning öquv-tarbiya jarayonini takomillaştirişdagi imkoniyatlarini tahlil qiliş va undan samarali foydalaniş yöllarini yoritiş.

Maqolaning vazifalari:

- pedagogik diagnostika tuşunçasining mazmunini oçib beriş;
- diagnostikaning asosiy vazifalari va tamoyillarini tavsiflaş;
- pedagogik diagnostika jarayonining bosqiçlarini körsatiş;
- diagnostika natijalaridan öquv-tarbiya jarayonida foydalaniş yöllarini asoslaş;
- diagnostikani taşkil etişdagi muhim talablarni bayon qiliş.

Pedagogik diagnostikaning mazmuni va mohiyati

“Diagnostika” tuşunçasi holatni aniqlaş, tahlil qiliş va unga baho beriş ma’nolarini anglatadi. Pedagogik diagnostika esa ta’lim va tarbiya jarayonining borişi, ta’lim oluvçilarning rivojlanişi hamda pedagogik ta’sirlarning natijalarini maqsadli ravişda örganiş jarayonidir. Pedagogik diagnostika quyidagi savollarga javob topişga yordam beradi:

- Ta’lim oluvçi nimalarni biladi va nimalarni bajara oladi?
- Öquv materiali qay darajada özlaştirilgan?
- Qaysi mavzu yoki könikmalar böyiça qiyinçilik mavjud?
- Ta’lim oluvçining rivojlanişida qanday özgarişlar kuzatilmoqda?
- Qöllanayotgan ta’lim metodlari kutilgan natijani bermoqdami?
- Keyingi bosqiçda qanday pedagogik yordam yoki özgartiriş zarur?

Şu sababli pedagogik diagnostikani oddiy nazorat yoki baholaş bilan tenglaştirib bölmaydi. Nazorat, asosan, ma’lum bir davrdagi natijani tekşirsa, diagnostika natijaning sabablarini aniqlaşga, rivojlaniş jarayonini kuzatişga va keyingi pedagogik qarorlarni belgilaşga qaratiladi. Baholaş diagnostikaning tarkibiy qismi bölişi mumkin, biroq diagnostika undan kengroq mazmunga ega.

Pedagogik diagnostika ta’lim oluvçini “yaxşi” yoki “yomon” deb belgilaş uçun emas, balki uning rivojlaniş holatini tuşuniş, örganişdagi tösiqlarni aniqlaş va zarur kömakni

belgilaş uçun qöllanişi kerak. Bunday yondaşuv baholaşni jazolaş vositasiga aylantirmaydi, aksinça, ta’lim oluvçining ösişi va rivojlanişini qöllab-quvvatlaydi.

Pedagogik diagnostikaning asosiy vazifalari

Pedagogik diagnostika uzluksiz ta’lim tizimida bir-biriga boğliq bölgan bir qator vazifalarni bajaradi.

- Aniqlaş vazifasi

Bu vazifa ta’lim oluvçilarning bilim, könikma va malakalarini, şuningdek, ularning qiziqişlari va ehtiyojlarini örganişni nazarda tutadi. Diagnostika öquv materialining qaysi qismi özlaştirilgani va qaysi jihatlar qöşimça tuşuntirişga muhtojligini körsatadi.

- Tahlil qiliş vazifasi

Olingan ma’lumotlar tahlil qilinib, natijalarning sabablari aniqlanadi. Masalan, özlaştirişdagi qiyinçilik öquv materialining murakkabligi, avvalgi bilimlardagi böşliq, ta’lim metodining mos kelmasligi yoki ta’lim oluvçiga zarur yordam körsatilmaganligi bilan boğliq bölişi mumkin. Sababni aniqlaş muammoni töğri hal qiliş uçun zarur.

- Rivojlantiruvçi vazifa

Diagnostika ta’lim oluvçining mavjud imkoniyatlari va rivojlaniş ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini taşkil etişga kömaklaşadi. Natijalar asosida qöşimça maşqlar, mustaqil topşiriqlar, maslahatlar yoki individual ta’lim yönalişlari belgilanadi.

- Tuzatuvçi vazifa

Diagnostika jarayonida aniqlangan qiyinçiliklarni bartaraf etiş uçun ta’lim mazmuni, metodlari yoki taşkil etiş şakllariga özgartiriş kiritiladi. Tuzatuvçi faoliyat muammoni qayd etiş bilan çeklanmaydi; uning sabablarini kamaytiriş yoki bartaraf etişga qaratiladi.

- Başorat qiliş vazifasi

Avvalgi natijalar va rivojlaniş dinamikasiga tayangan holda keyingi özlaştiriş imkoniyatlari haqida xulosa qilinadi. Bunday başorat mutlaq va özgarmas hukm emas, balki pedagogik rejalaştirişga yordam beruvçi taxminiy xulosa sifatida qaralişi lozim.

- Teskari aloqa vazifasi

Diagnostika natijalari pedagog va ta’lim oluvçiga öquv-tarbiya jarayoni haqida ma’lumot beradi. Pedagog öz metodlarining samaradorligini köradi, ta’lim oluvçi esa

nimani yaxşi bajarayotgani va qaysi jihatlarni yaxşilaşi kerakligini anglaydi. Ota-onalar yoki qonuniy vakillar bilan ham tegişli va ehtiyotkor şaklda muloqot qiliş mumkin.

Pedagogik diagnostikaning asosiy tamoyillari

Diagnostika işonçli va foydali bölişi uçun u muayyan tamoyillarga asoslanişi zarur.

- Maqsadga yönaltirilganlik. Har bir diagnostik tadbir oldindan belgilangan savol yoki vazifaga xizmat qilişi kerak.

- Tizimlilik. Ta’lim oluvçining holati bir martalik tekşiruv orqali emas, turli vaqt va şaroitlarda olingan ma’lumotlar asosida örganiladi.

- Xolislik. Xulosa şaxsiy taxminlarga emas, kuzatiladigan dalillar va aniq mezonlarga tayanişi lozim.

- Uzluksizlik. Rivojlaniş va özlaştiriş muntazam kuzatilib, natijalar özaro taqqoslanadi.

- Individual yondaşuv. Ta’lim oluvçilarning yoşi, tayyorgarlik darajasi, ehtiyoji va imkoniyatlari inobatga olinadi.

- Rivojlantiruvçi yönaliş. Diagnostika natijalari kamçiliklarni körsatiş bilangina çeklanmay, ularni bartaraf etiş yöllarini ham belgilaydi.

- Maxfiylik va hurmat. Ta’lim oluvçi haqidagi ma’lumotlar ehtiyotkorlik bilan saqlanadi va kamsitiş yoki tamğalaş uçun işlatilmaydi.

- Natijalarning amaliy ahamiyati. Diagnostika xulosalari keyingi ta’limiy yoki tarbiyaviy qarorlarga ta’sir körsatişi kerak.

Pedagogik diagnostika jarayonining bosqiçlari

Pedagogik diagnostika quyidagi izçil bosqiçlarda amalga oşirilişi mumkin.

Birinçi bosqiç: maqsad va mezonlarni belgilash

Avvalo, nimani örganiş zarurligi aniqlanadi. Masalan, muayyan mavzuni özlaştiriş darajasi, öqiş savodxonligi, mustaqil işlaş könikmasi yoki jamoada hamkorlik qiliş xususiyati örganilişi mumkin. Şundan söng baholaş mezonlari va körsatkiçlari belgilanadi.

Ikkinchi bosqiç: ma’lumot yiğiş usullarini tanlash

Maqsadga mos ravişda kuzatiş, suhbat, yozma yoki amaliy topşiriq, sörovnoma, öquv işlari tahlili, test yoki boşqa usullar tanlanadi. Bir usuldan olingan ma’lumotni boşqa manba bilan soliştiriş, zarur hollarda, xulosalarning işonçliligini oshiradi.

Uchinchi bosqiç: ma’lumotlarni töplash

Tanlangan usullar asosida ma’lumotlar yiğiladi. Bu jarayonda barça iştirokçilarga imkon qadar bir xil, tuşunarli va adolatli şaroit yaratilişi muhim. Topşiriqlar örganilayotgan maqsadga mos bölişi, ortiqça qiyinçilik tuğdirmasligi kerak.

To‘rtinçi bosqiç: tahlil va talqin

Yig‘ilgan ma’lumotlar belgilangan mezonlar asosida tahlil qilinadi. Natijalar faqat ball yoki foiz körinişida emas, balki ta’lim oluvçining özlaştirişidagi kuçli tomonlar, qiyinçiliklar va özgarişlar nuqtayi nazaridan ham körib çiqiladi. Bitta natija asosida keskin xulosa çiqarişdan saqlaniş lozim.

Beshinchi bosqiç: pedagogik qaror qabul qilish

Tahlil natijasida keyingi işlar belgilanadi. Masalan, qöşimça tuşuntiriş ötkaziş, topşiriqlar murakkabligini moslaştiriş, ta’lim oluvçiga individual maslahat beriş yoki dars metodikasini özgartiriş mumkin. Tarbiyaviy yönalişda esa jamoaviy faoliyatni kuçaytiriş yoki hamkorlik könikmalarini rivojlantiriş rejalashtiriladi.

Oltinchi bosqiç: qayta kuzatiş va natijani baholash

Ko‘rilgan çoralar samara bergan-bermaganini aniqlaş uçun keyingi bosqiçda qayta diagnostika ötkaziladi. Şu tariqa diagnostika bir martalik tadbir emas, balki “maqsad belgilaş — ma’lumot yiğiş — tahlil — pedagogik qaror — qayta baholaş” şaklidagi uzluksiz jarayonga aylanadi.

Uzluksiz ta’lim bosqiçlarida diagnostikaning öziga xosligi

Uzluksiz ta’limning turli bosqiçlarida diagnostika maqsadi va usullari ta’lim oluvçilarning yoşi, rivojlaniş xususiyatlari va ta’lim mazmuniga muvofiq belgilanadi.

Maktabgacha ta’limda diagnostika, avvalo, bolaning rivojlanişidagi özgarişlarni kuzatiş, qiziqişlari, muloqoti, öyin faoliyati va örganişga tayyorgarligini aniqlaşga xizmat qiladi.

Bu bosqiçda yoş xususiyatlariga mos kuzatiş va faoliyat natijalarini tahlil qiliş muhim.

Umumiy örta ta’limda diagnostika fanlar böyiça özlaştiriş, savodxonlik, mustaqil fikrlaş va öquv faoliyatini taşkil etiş könikmalarini örganiş imkonini beradi. Natijalar

darslarni rejalaştiriş, bilimdagi böşliqlarni aniqlaş va qöşimça yordamni belgilaşda qöllanadi.

Professional ta’limda nazariy bilimlar bilan bir qatorda, kasbiy amaliy könikmalar va vazifalarni mustaqil bajariş darajasi örganiladi. Amaliy topşiriqlar, iş namunalarini baholaş va jarayonni kuzatiş muhim ma’lumot manbalaridir.

Oliy ta’limda diagnostika talabalarning fanlarni özlaştirişi, tadqiqot va tahlil könikmalari, mustaqil ta’lim faoliyati hamda kasbiy kompetensiyalarini baholaşga yordam beradi. Bunda topşiriqlarning belgilangan ta’lim natijalari bilan muvofiqligini tekşiriş muhimdir.

Katta yoşdagilar ta’limida diagnostika avvalgi bilim va tajribani aniqlaş, kasbiy ehtiyojlarni belgilaş hamda ta’lim mazmunini amaliy vazifalarga moslaştirişga xizmat qiladi. Bu bosqiçda örganuvçining maqsadlari va mavjud tajribasi alohida e’tiborga olinadi.

O‘quv-tarbiya jarayonini takomillaştirişdagi imkoniyatlar

Pedagogik diagnostikaning asosiy imkoniyati — ta’lim va tarbiya jarayonini real ehtiyojlar asosida boşqarişga yordam berişidir. Diagnostika natijalari öquv-tarbiya jarayonining quyidagi yönalişlarini takomillaştirişi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Özbekiston Respublikasining “Ta’lim töğrisida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, ÖRQ-637-son.

2. Özbekiston Respublikasi Prezidentining “Özbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgaça rivojlantiriş konsepsiyasini tasdiqlaş töğrisida”gi Farmoni. 2019-yil 29-aprel, PF-5712-son.

3. Özbekiston Respublikasi Prezidentining “Özbekiston — 2030” strategiyasi töğrisida”gi Farmoni. 2023-yil 11-sentabr, PF-158-son.

4. Bloom, B. S., Hastings, J. T., Madaus, G. F. Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning. New York: McGraw-Hill, 1971.

5. Black, P., Wiliam, D. Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 1998, 5(1), 7–74.

6. Scriven, M. The Methodology of Evaluation. In: Tyler, R. W., Gagné, R. M., Scriven, M. (eds.). Perspectives of Curriculum Evaluation. Chicago: Rand McNally, 1967.

7. Stufflebeam, D. L., Coryn, C. L. S. Evaluation Theory, Models, and Applications. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2014.

8. Bespalko, V. P. Slagayemыe pedagogiçeskoy texnologii. Moskva: Pedagogika, 1989.

9. Podlasыy, I. P. Pedagogika: uçebnik dlya studentov vыsşix pedagogiçeskix uçebnыx zavedeniy. Moskva: Vlados, 2000.

10. Yakimanskaya, I. S. Liçnostno-oriyentirovannoye obuçeniye v sovremennoy şkole. Moskva: Sentyabr, 1996.